

Світовий досвід організації наукової діяльності

Національна академія наук України: статистичний і наукометричний аналіз ефективності наукового потенціалу [Текст] / НАН України, ДУ «Ін-т дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва» ; [Б. А. Маліцький та ін. ; голов. ред. акад. НАН України В. Л. Богданов]. – Київ : Фенікс, 2018. – С. 69-78.

Міжнародні академічні організації

Розвиток сучасної науки характеризується інтернаціоналізацією і міждисциплінарністю, що досягається активною співпрацею учених і фахівців різних країн, які спрямовують свою діяльність у різноманітних науково-технічних галузях. Важливу роль в інтеграційних процесах формування загального наукового простору відіграють міжнародні академічні організації, що об'єднують національні академії наук або видатних учених та фахівців з різних країн світу. У цьому розділі узагальнені відомості щодо діяльності Міжнародних академічних організацій, що підтримуються в межах програм, пов'язаних з ЮНЕСКО, та/або входять до складу Всесвітнього (глобального) співтовариства академії наук (The Global Network of Science Academies – IAP). Аббревіатура IAP залишилась від попередньої назви – International Academic Panel – IAP.

Усі міжнародні академічні організації (об'єднання) розділені на чотири групи. У перші дві групи входять об'єднання **колективних членів** – національних академії наук або їх аналогів: у першу групу включені **всесвітні об'єднання** (5 організацій), у другу **регіональні** (9 організацій). Третя і четверта групи складаються з об'єднань **індивідуальних членів**, тобто відомих учених та фахівців: в третій – **всесвітні об'єднання** (3 організації), в четвертій – **регіональні** (11 організацій).

1. Всесвітні міжнародні організації, що складаються з колективних членів – національних академії наук або їх аналогів.

Першими з нині існуючих міжнародних академічних організацій, що об'єднують колективних членів, були утворені в ХХ столітті в міжвоєнний період: **Міжнародний союз академії** (International Union of Academies – IUA) – всесвітня організація національних академії у галузі гуманітарних та соціальних наук, яка заснована в 1919 р. в Парижі за пропозицією Академії написів і красномого письменства Інституту Франції, та **Міжнародна наукова рада** (International Council for Science – ICSU) була заснована в 1931 р. для сприяння міжнародній науковій діяльності в різних галузях науки та її застосування на благо людства.

Міжнародний союз академії об'єднує нині у своєму складі понад сто академії з 63 країн усіх континентів і спрямований на вивчення культури різних народів і територій, включаючи Європу, Близький Схід, Китай, Індію та Америку. Дотепер виконано 76 проектів. НАН України бере участь в роботі IAU з 2006 року.

Міжнародна наукова рада є результатом розвитку і розширення двох попередніх організацій, відомих як Міжнародна асоціація академії (1899-

1914 рр.) і Міжнародна науково-дослідницька рада (1919-1931 рр.). До складу ICSU входять національні наукові члени та міжнародні наукові союзи і нині налічується в її складі 31 міжнародний науковий союз та 122 національних наукових члени, які охоплюють 142 країни. Національна академія наук України є національним науковим членом ICSU з 1992 року. Стратегічні напрямки роботи ICSU зосереджені на трьох ключових галузях: міжнародне наукове співробітництво, наукова політика і універсальність науки.

Основні поточні програми ICSU включають міжнародну геосферно-біосферну програму, всесвітню програму досліджень клімату, міжнародну програму з досліджень у галузі біорізноманіття та міжнародну програму людських вимірів з глобальних змін навколишнього середовища.

Всесвітня (глобальна) спільнота (мережа) академій (Global Network of Science Academies – IAP) працює на базі Інституту теоретичної фізики ім. Абдуса Салама в Трієсті. Організація була створена в 1993 р. за підтримки Уряду Італії.

IAP, відповідно до її статуту, виступає як незалежний міжнародний форум, що об'єднує академії наук усіх країн світу для стимулювання співпраці між академіями, обговорення наукових аспектів світових проблем, підготовки і поширення загальних заяв з глобальних проблем, взаємної підтримки академій наук. Право на участь в IAP мають національні, регіональні або глобальні академії наук на підставі тільки наукових досягнень. Членами IAP можуть бути національні академії наук, що складаються з установ учених і фахівців, обраних на підставі їх наукових здобутків. Передбачається, що представництво в IAP здійснюється національною академією наук за принципом одна країна – одна академія наук.

Нині IAP має у своєму складі 111 наукових академій з усього світу, вони включають у себе як національні академії/установи, так і регіональні/глобальні угруповання учених. 13 наукових організацій беруть участь в роботі IAP як спостерігачі. Нагадуємо, що нині у світі національні академії наук існують у 117 країнах.

Органами управління IAP є генеральна асамблея, виконавчий комітет і секретаріат. Генеральна асамблея є вищим органом IAP, уповноваженим приймати рішення з усіх питань, що стосуються її діяльності, і складається з президентів, або їх представників, всіх академій, які є членами IAP. Сесії генеральної асамблеї зазвичай проводяться кожні три роки і збігаються з генеральною конференцією IAP.

Виконавчий комітет IAP складається з двох співголів та 11 членів комітету, з них шість членів з національних академій наук країн, що розвиваються, і 5 – з розвинених країн. На період 2016-2018 рр. співголовами виконавчого комітету обрані член Індійської національної академії наук і представник Німецької національної академії наук Леопольдіна.

IAP здійснює підтримку програм і проектів з освіти, біобезпеки, водопостачання, наукових комунікацій, «жінки в науці» та наукової молоді.

Всесвітнє (глобальне) співтовариство академій наук (InterAcademy Partnership – IAP) було офіційно засновано в 2016 р. шляхом об'єднання Всесвітньої спільноти (мережі) академій наук (InterAcademy Panel – IAP), міжакадемічної медичної мережі (InterAcademy Medical Panel – IAMP) і міжакадемічної ради (InterAcademy Council – IAC). Новоутворена організація об'єднує понад 130 національних і регіональних академій наук, що дасть можливість використати досвід світових наукових, медичних та інженерних лідерів для просування обґрунтованої політики, підвищення рівня наукової освіти, поліпшення охорони здоров'я тощо.

Міжакадемічна рада (InterAcademy Council – IAC) була заснована в 2000 р. і є багатонаціональною організацією наукових академій, створеною для отримання звітів про наукові проблеми, пов'язаних з глобальними викликами нашого часу і надання інформації та порад для національних урядів і міжнародних організацій, як-от ООН і Всесвітній банк. У своїй роботі IAC для підготовки звітів використовує міжнародних експертів, які працюють на добровільній основі. Адміністративні витрати IAC покриваються спеціальними грантами від Нідерландської королівської академії мистецтв і наук.

Міжакадемічна медична мережа (InterAcademy Medical Panel – IAMP) заснована в 2000 р. і об'єднує академічні установи, які працюють в галузі поліпшення охорони здоров'я в усьому світі. У 2016 р. у складі IAMP було 73 академії. Секретаріат IAMP знаходиться в Трієсті, Італія, і управляється під егідою IAP.

2. Регіональні міжнародні організації, що складаються з колективних членів – національних академій наук або їх аналогів, країн певних регіонів світу.

До цієї групи інституцій віднесені організації, які є регіональними партнерами IAP і мають статус спостерігачів при ній. Серед них чотири організації, які забезпечують співробітництво між національними академіями наук у межах певної частини або регіону світу: **Європейська федерація академій природничих і гуманітарних наук, Міжамериканська мережа академій наук, Асоціація академій і товариств наук в Азії, Мережа африканських академій наук** та наукові інституції, які забезпечують наукове співробітництво в межах певної частини одного або сусідніх континентів.

Європейська федерація академій природничих і гуманітарних наук (All European Academies – ALLEA) є найбільшою з міжнародних регіональних академічних організацій світу. Вона була заснована в 1994 р. і в її роботі беруть участь 59 академічних організацій у галузі природничих і гуманітарних наук з 38 країн, включаючи національні академії наук всіх європейських країн.

Місія ALLEA включає в себе: сприяння обміну інформацією та досвідом між академіями, розвиток передового досвіду і високих етичних стандартів у проведенні досліджень, а також між-, і багатодисциплінарних підходів у всіх наукових починаннях. Керівними органами ALLEA є генеральна асамблея,

рада і президент. Сесії генеральної асамблеї зазвичай складаються з двох частин, наукової конференції і засідання, присвячених діяльності організації.

Секретаріат ALLEA знаходиться в БерлінБранденбурзькій академії природничих і гуманітарних наук. Наукова робота ALLEA зосереджена в робочих групах, в тому числі в двох постійних групах: права інтелектуальної власності (Intellectual Property Rights) та науки і етики (Science and Ethics) та трьох інших групах, спрямованих на 9-й рамкову програму (Framework Programme 9); наукову освіту (Science Education) і використання інформаційних систем у гуманітарних науках (E-Humanities).

Наукова рада європейських академій з питань політики (Science Advice for Policy by European Academies – SAPEA), створена для підтримки науково-консультативного механізму (Scientific Advice Mechanism – SAM), який надає незалежні наукові рекомендації з питань політики для Європейської комісії. ALLEA разом з іншими європейськими академічними організаціями очолює проект SAPEA, що представляє понад 100 академій з понад 40 країн Європи.

Премія ALLEA імені Мадам де Сталь (All European Academies Madame de Staël Prize for Cultural Values) присуджується щорічно з 2014 р., видатним вченим, робота яких є значним внеском у культурні та інтелектуальні цінності Європи, а також в ідею європейської інтеграції.

Міжамериканська мережа академій наук (InterAmerican Network of Academies of Sciences – IANAS) заснована в 2004 р. і є регіональною мережею академій наук країн обох частин Нового світу, яка об'єднує 18 національних академій наук та Асоціацію Панамі з розвитку науки.

Асоціація академій і товариств наук в Азії (Association of Academies and Societies of Sciences in Asia – AASSA) організована в 2012 р. унаслідок злиття Асоціації академій наук в Азії (The Associations of Academies of Sciences in Asia) і Федерації азіатських наукових академій і товариств (The Federation of Asian Scientific Academies and Societies) як некомерційна міжнародна організація. Вона включає 34 національні академії наук і наукових товариств з 30 країн Азії та Австралії і Нової Зеландії.

Мережа африканських академій наук (Network of African Science Academies – NASAC) була створена в 2001 р. і об'єднує Африканську академію наук, яка складається з індивідуальних учених переважно з країн континенту, та 23 національні академії наук.

Міжнародна асоціація академій наук – МААН, була заснована в 1993 р. в м. Києві і стала першою з регіональних об'єднань національних академій наук. Засновниками МААН виступили національні академії наук 15 країн, у тому числі дванадцять держав СНД. Починаючи з 1996 року, коли був створений інститут асоційованих членів з метою залучення до роботи в МААН визнаних у світі наукових центрів, фондів, провідних ВНЗ та інших юридичних осіб, що займаються інноваціями і тісно пов'язаних з науковою сферою, склад МААН розширився, і тепер в діяльності МААН беруть участь шість асоційованих членів і діють 18 наукових рад.

Серед цілей МААН з часу її створення є розвиток кооперації та удосконалення координації наукових досліджень, відновлення й забезпечення зростання наукового потенціалу, і насамперед, розвитку фундаментальної науки в академіях наук – членах Асоціації, сприяння наданню в науковій сфері ефективної підтримки та допомоги з боку державних органів, інтеграції науки та освіти, підготовці наукових кадрів, створенню належних умов для використання наукового обладнання, наукових досягнень і збільшення внеску науки у соціально-економічний розвиток держав, національні академії наук яких входять до складу МААН.

Вищим органом МААН є Рада, до складу якої входять президенти академій наук – членів МААН. Рішення Ради приймаються, як правило, консенсусом і носять для академій наук – її членів – рекомендаційний характер.

З огляду на цілі створення МААН, Асоціація з самого початку своєї діяльності прагнула встановити конструктивний діалог з державними структурами відповідних країн і інформувала їх про колективну думку вчених академії наук. Важливим досягненням МААН на початковому етапі її діяльності була ініціатива розробки Угоди про створення загального науково-технологічного простору на території СНД. У 1995 році зазначену Угоду було підписано главами урядів держав-учасниць СНД. У цій угоді містяться положення, що визначають функції і місце МААН у питаннях практичного створення такого простору. Асоціація продовжує виконувати функції колективного експерта і консультанта керівників країн СНД з питань розвитку науки, освіти та інноваційної діяльності

За 25-річний період існування МААН академії наук – члени МААН і асоційовані члени зміцнювали співпрацю також на двосторонній, рідше тристоронній основі. Таких договорів було підписано понад 60-ти і половина з них за участю асоційованих членів. Важливим досягненням МААН є надання можливості вченим академій наук – членів МААН використовувати у своїх дослідженнях унікальні об'єкти і обладнання, що знаходяться за межами їхньої держави.

Міжнародна асоціація академій наук отримала визнання ЮНЕСКО: у 2003 році МААН була серед організацій, з якими ЮНЕСКО підтримує робочі стосунки, а в 2012 році отримала статус консультативного партнерства.

12 грудня 2017 року в Мінську відбулося чергове засідання Ради МААН, на якому були сформульовані пріоритетні завдання МААН на короткострокову і середньострокову перспективу.

Спільнота (мережа) академій наук у країнах Організації Ісламського співробітництва (Network of Academies of Science of the Organization of Islamic Cooperation – NASIC) заснована 2004 р. в Ісламабаді і нині об'єднує 20 національних академій наук.

NASIC надає платформу для академій країн-членів Організації Ісламського співробітництва, до якої входять 57 країн з населенням 1,2 млрд людей, для проведення спільних наукових програм та обміну досвідом і

знаннями та надання допомоги у створенні академій наук у тих країнах Організації ісламського співробітництва, де вони ще не існують.

Євросередземноморська академічна мережа (Euro-Mediterranean Academic Network – EMAN) – міжнародна асоціація, заснована в 2007 р., нині (січень 2017 р.) має у своєму складі 30 організацій і орієнтована на два регіони: середземноморський і частини Африки, розташовані на південь від Сахари.

Карибський науковий союз (Caribbean Scientific Union – CSU) заснований в 2000 р. з метою інтеграції академій наук Карибського регіону для зміцнення наукових співтовариств і збільшення їх впливу на місцеві громади.

Консультативна рада європейських академій наук (European Academies Science Advisory Council – EASAC), яка заснована в 2000 році. Вона разом з національними академіями наук європейських держав-членів ЄС, двома загальноєвропейськими академіями (Academia Europea і ALLEA) надає авторитетні наукові висновки для осіб, що визначають політику Європейського союзу з широкого кола питань (охорона навколишнього середовища, сільське господарство, енергетика, рибальство, охорона здоров'я та безпека харчових продуктів). Керівний орган організації – рада, яка складається з представників всіх членів-академій. Бюро EASAC складається з президента і чотирьох віце-президентів, які працюють у Брюссельському офісі організації, а секретаріат – у приміщенні Німецької національної академії наук Леопольдина.